

1959 İSLÂHIYE BÖLGESİ ARAŞTIRMALARI: YESEMİK ÇALIŞMALARI VE TILMEN HÜYÜK SONDAJI

Prof. Dr. U. Bahadır ALKİM

İslâhiye dolaylarında 1955, 1957 ve 1958 yıllarında Türk Tarih Kurumu adına yapılmış olan araştırmalara 1959 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün de iştiraki ile devam edilmiş ve Doçent Dr. U. Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Mühendis-Topoğraf Ferit Koper, Arkeolog Handan Alkım, Arkeolog Refik Duru, Foto Uzmanı Arkeolog Aziz Albek ve desinatör yardımcısı İsmet Demir'den mürekkep bir heyet 7 Temmuz - 15 Eylül 1959 tarihleri arasında adı geçen bölgede çalışmalarını geliştirmiştir.

I. Yesemek'deki sondaj ve incelemeler:

1 — Gaziantep İlinin İslâhiye İlçesi-nin 22 km. kadar güney-doğusunda kâin Yesemek Taşocağında ve Heykel Atelyesinde (Res. 1-2), — büyük bir kısmı M. Ö. II. binyıla, bir kısmı da M. Ö. I. binyıla ait — yeni kabartma ve heykel taslakları, yapılan sondajlarla meydana çıkarılmıştır. Yeni bulunanlar arasında bir araba sahnesi, iki kanatlı arslan, vücudu insan başı ise ayı olan bir “karışık mahlûk”, cepheden tasvir edilmiş ikili Dağ Tanrısı kabartması (Res. 4) bilhassa zikre değer. Çivi yazısı Hititçesinde *LÛhartagga*-suretinde kaydına rastlanılan ve vücudu insan, başı ayı olan bu “karışık yaratığın” plastik eser halinde Yesemek'de işlenmiş olması atelyemizin önemini ayrıca göstermektedir.

2 — Ağırlıkları 2-12 ton arasında değişen ve büyük bir kısmı sondaj suretiyle meydana çıkarılan heykel taslaklarından 27'si ceraskal yardımı ile dikilmiş (Res. 3), bu suretle bunların müsait ışık şartları altında etüdlerinin kolaylaştırılması sağ-

lanmış ve nakilleri için de ilk adım atılmıştır.

3 — Yesemek Taşocağında muhtelif işçilik safhalarından geçtikten sonra hazırlanmış olan heykel taslaklarının teknik ve tipolojik etüdü yapılmış ve 6 tip kapı-arslanı, 4 tip sfenks, 3 tip Dağ Tanrısı kabartması (Res. 5-7), 2 tip heykel tesbit edilmiş ve taslakların desenleri mahallinde çizilmiştir. Bunlar arasında Dağ Tanrıları kabartmalarının 23 ortostat üzerinde ikişer ikişer mükerrer kabartmalar halinde ve M. Ö. II. binyılı Hitit sanatı üslûbunda tasvir edilmiş olmaları hem bu Amanus bölgesindeki Dağ Tanrısı kültürünün o devirde çok revaçta olduğunu ve hem atelyemize, Yesemek dolaylarındaki iskân yerleri tarafından verilen siparişlerin geniş mikyasta karşılandığını göstermekte ve aynı zamanda Dağ Tanrılarının İmparatorluk devrinde Hitit panteonuna nasıl geçmiş olduğuna dair intikal misalleri teşkil etmektedir.

Tamamlayıcı sondajlar, büyük bazalt kayalarından blokların nasıl çıkarıldığına, ne gibi usûllerle çeşitli taslak blokları meydana getirildiğine (Res. 8-9), ve bu taslakların hangi işçilik safhalarından geçerek skülpür haline geldiğine dair aydınlatıcı bilgi vermiş ve böylece M. Ö. II. ve I. binyılı Ön Asya heykeltraşlık sanatında şimdiye kadar meçhul kalmış teknik hususlar için bir katkı sağlanmıştır.

II. İslâhiye bölgesindeki araştırmalar:

İslâhiye bölgesinin topraküstü araştırmalarına 1959 yılında da devam edilmiş ve İslâhiye ile Kırıkhan arasında arkeoloji literatüründe bu güne kadar tanınmayan 20 Hüyük tesbit edilmiş, bu suretle Sakçagözü, Zincirli, İslâhiye, Altıntop ve Hassa Ovalarının sistematik incelen-

mesi tamamlanmış ve böylece Braidwood-İstikşafının kuzey sınırını teşkil eden Kırıkhan ile Hacıbebekli arasındaki arazi şeridinin iskân tarihini aydınlatan topraküstü malzemesi sağlanmıştır. 1958 yazında bulunanlarla birlikte sayıları 50'yi geçen Hüyüklerden bir kaçı, çanak-çömlek kalıntılarına göre M. Ö. III. bin, bazıları M. Ö. II. bin, büyük bir kısmı ise M. Ö. I. binyılı iskânını göstermektedir. Hüyüklerin, esas itibariyle, kuzey-batı Mezopotamya ve Suriye'yi güney-doğu Anadolu'ya bağlayan ve bu gün dahi kullanılan yollar üzerinde sıralanması, tarihî coğrafya tetkikleri için de ayrıca önemlidir.

Tesbit etmiş olduğumuz Hüyükler arasında Hassa ilçesinin 3 km. kadar güney-doğusunda bulunan Yukarı Karafakılı ve onun da takriben 1,5 km. güneyinde kâin Aşağı Karafakılı Hüyüklerini bilhassa zikretmek isteriz. M. Ö. I. binyılına ait olduğu anlaşılan ve bu gün dahi bazı kesimlerinde 0.50-1.00 m. bir yükseklik gösteren sûr kalıntıları Aşağı ve Yukarı Karafakılı Hüyüklerini çevrelemektedir, ayrıca sûr dahilinde yapı bakiyesi de mevcuttur; bu iki Hüyüğü, bölgemize râci M. Ö. IX.-VII. yüzyıl Assur metinlerinde rastladığımız yer adlarından iki önemli müstakem şehir olduğunu tahmin etmekteyiz. Heyetimiz, ileride, — bölge araştırmasını tamamlayabilmek için — bu Karafakılı Hüyüklerinde de sondaj veya kazı yapmayı programına almış bulunmaktadır.

III. Tilmen Hüyük Sondajı:

İslâhiye'nin 10 km. kadar doğusunda kâin olup 1958 yılı yazında tesbit ettiğimiz Tilmen (diğer adı: Tilman) Hüyüğünde, — müstakbel bir kazının geniş çaptaki çalışmalarına bir hazırlık teşkil etmek üzere — ilk defa olarak bir sondaja başladık. Sonuçlarımızı birkaç maddede özetliyelim:

1 — Tilmen Hüyüğünün (Res. 10) topoğrafik plânı alındı ve topraküstü istikşafı yapıldı.

2 — İslâhiye Ovasının seviyesine nazaran 22 m. yükseklikte olan Tilmen Hüyüğü tabii ve yassı bir bazalt kayalığının

üzerinde teşekkül etmiş olup bir dış ve bir iç sûru ihtiva etmektedir; sûr kalıntıları yer yer 2 m. kadar yükseklik göstermekte ve harçsız cesim taşlarla örülmüş bulunmaktadır. Dış sûrun, biri kuzeyde diğeri de doğuda olmak üzere iki monümental giriş binası mevcuttur; bunlardan doğuda olanını (Res. 11) bu mevsim tamamen açtık, ve bu dış kapının dış yönüne düşük bir surette geçen sene bulduğumuz bazalt kapı-arslanı parçasını ceraskal yardımı ile doğrulttuk; kapı binasının plânı, bilhassa içi sûrle irtibatını bir geçit-sûru ile yapması bakımından M. Ö. II. ve kısmen I. binyılı Filistin şehirlerinin (meselâ Megiddo ve Tell ed-Düweir) kale kapılarının plânına çok benzemesi mimarlık tarihi bakımından dikkat çekicidir. İleride, araştırmalarımız geliştikçe bu konuyu teferrüatı ile ele alacağız.

Zincirli ve İslâhiye Ovalarının uzun müddet bataklık altında kalışı, Tilmen Hüyüğünü gizlemiş ve son zamanlarda bataklığın kurutulması, bu mühim yerin tarafımızca ilk defa olarak görülerek değerlendirilmesine âmil olmuştur.

3 — Topraküstü incelemelerini bitirdikten sonra, Tilmen Hüyüğünün gerçek anlamda ve geniş çapta bir kazıya lâayık olup olmadığını anlamak amacıyla bir sondaja girişmeği uygun bulduk ve bu deneme kazımızı Hüyüğün zirvesindeki müsait bir yerinde yaptık. 10 x 10 m. boyutundaki sondajda henüz, Hüyük zirvesinden itibaren, 5.60 m. derinliğe inmemize ve bittabî bâkir kayaya daha rastlamamıza rağmen dört kültür katı tesbit etmiş bulunmaktayız. Şöyle ki:

I. Kat — I a ve I b olmak üzere — iki safhalı bir Demir Çağı kültürünü temsil etmektedir; bu katta bol miktarda bu devri karakterize eden keramik parçaları (M. Ö. takr. IX. ve VIII. yüzyıl) meydana çıkarıldı. I a duvarlarının temel kalıntıları, I b duvarlarının temellerinin üzerine doğrudan doğruya oturmaktadır. I b'de yuvarlak plânlı kaba taştan örülmüş 6 silo bulduk.

I b'den sonra bir yangın tabakası gelmekte ve onun altında II. kat duvar

kalıntıları bulunmaktadır. I b katı silolarının temelleri II. katı delip bu katın bitimine kadar inmektedir. II. katta, M. Ö. II. bin yılı keramiğini karakterize eden çanak-çömlek ve bir hayvan figürünü buldu.

II. katın altında, II. kattan yine bir yangın tabakası ile ayrılan III. katı tesbit ettik; bu katta sandık-mezar tipinde iki çocuk mezarı meydana çıkarıldı; dörtgen plânlı bu mezarlar, herbir yüzeyinde birer olmak üzere 6 bazalt levhasının bir araya getirilmesiyle teşekkül etmektedir. Mezarların her ikisinin içinden bir miktar beyaz taş boncuk görülmesi, bunların kız çocuklarına ait olmaları ihtimalini kuvvetlendirmektedir. III. katın çanak-çömlek kalıntıları M. Ö. III. bin yılı keramiğini andırmakta olup bazı bakımlardan Filistin'in Eski Bronz Çağı keramiğine benzemektedir. Bu katta tam olarak yuvarlak dipli, parlak kırmızı renkte iki kâse bulundu.

III. katın altında IV. kat gelmektedir. IV. kat bilhassa çanak çömlek bakımından enteresandır. Parçaların çoğu boyalı olup bir taraftan Obeid, bir taraftan da Mersin

(Yümüktepe) keramiğine benzemekte ve ayrıca özel örnekler de vermektedir. Bu benzerlik, Tilmen Hüyükün Mezopotamya ile Anadolu arasındaki yol üzerinde bulunuşunun ve dolayısıyla Zincirli, İslâhiye ve dolaylarının coğrafi önemine kültürel önem ilâve etmektedir. IV. katta bol miktarda sileks âletler de meydana çıktı. Yukarıda da belirtildiği üzere henüz ana toprağa inilmemiş olmasına rağmen kalkolitik devir buluntularının 4,75 m. den itibaren başlamış olması, Tilmen Hüyükün müstakbel kazılar için vaadkâr bir mevki halinde bulunduğunu göstermektedir. Bu duruma göre, daha derin tabakalara inildiği takdirde kalkolitik devirden de eski kültür tabakalarına Tilmen'de rastlanacağını ve bu suretle Anadolu ile Mezopotamya ve Suriye arasında bir kilit noktası teşkil eden bu Hüyükte Anadolu'nun prehistorik arkeolojisi için henüz meçhul noktaların aydınlanacağını kuvvetle tahmin ettiğimizi burada açıklar ve Heyetimize yapmış olduğu değerli yardımlardan dolayı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğüne derin teşekkürlerimizi tekrarlarız.